

УДК 81'25:[81'367.625+81'37](=30.811.111=811.162.2)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-15>

ПЕРЕКЛАД СЕМАНТИЧНО УСКЛАДНЕНИХ ДІЄСЛІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Кришталь Світлана Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Донецький національний університет імені Василя Стуса
sv.krishtal@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6562-3896

У центрі уваги статті – англійські дієслова, утворені засобом метафоричної конверсії, під якою у статті розглядається процес, що передбачає перехід іменників у дієслова зі збереженням форми іменників (нульова деривація) і паралельним розвитком метафоричного значення в дієсловах. Дослідження проведено на матеріалі 60 слів-назв тварин в англійській мові. З'ясовано, що 36 іменників на позначення тварин переходять у дієслова з одним або декількома метафоричними значеннями (наприклад, *badger – to badger, ferret – to ferret, lark – to lark, squirrel – to squirrel, rat – to rat*). Утворені дієслова є влучними, образними, компресивними лексичними одиницями, які не тільки називають дію, а й описують/характеризують її, інакше кажучи, є семантично ускладненими одиницями.

Здатність дієслова, утвореного засобом метафоричної конверсії, описувати або характеризувати дію залежить від особливостей метафоричного перенесення, що супроводжує конверсію.

Дієслова, що описують фізичні властивості дії (такі як швидкість, інтенсивність, сила, особливості рухів тощо), є результатом перенесення на основі зовнішньої подібності об'єктів, інакше кажучи, переосмислення денотативного компонента лексичного значення слова. І, навпаки, дієслова, що дають морально-етичну характеристику дії і виражають відношення мовця, виникають у результаті перенесення, яке базується на емоційному враженні (уявлювана подібність) та розвитку конотативного компонента лексичного значення слова на позначення тварин.

Уявлювана схожість лежить в основі більш ніж половини метафоричних значень дієслів, утворених методом конверсії. Якщо взяти до уваги високий ступінь асоціативності слів на позначення тварин, що уходить корінням у міфологічний контекст, у культурний та історичний досвід носіїв, то такий висновок можна вважати закономірним.

Під час перекладу слід ураховувати ускладнену семантичну структуру метафоричних дієслів, що утворені способом конверсії. Здебільшого не досить використання одного лише українського дієслова для того, щоб передати значення, яке закладено в семантичну структуру англійського слова. Домінуюча модель під час перекладу з англійської мови українською – англ. дієслово → укр. дієслово + прислівник, наприклад, англ. *to crow – ворона* – укр. *кричати радісно; радіти голосно, шумно*. Об'єднуючи в собі властивості декількох частин мови, метафоричні дієслова не тільки стріють метафоричності англійської мови, але й також виступають засобом мовної образної компресії. Вони є яскравим відбиттям як структурних особливостей англійської мови, так і особливостей мислення її носіїв.

Ключові слова: метафоричне перенесення, метафорична конверсія, конотація, переосмислення, компресія, перекладацька адаптація.

TRANSLATING SEMANTICALLY COMPLICATED WORDS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

Kryshstal Svitlana Mykhailivna,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation Studies
Vasyl' Stus Donetsk National University
sv.krishtal@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6562-3896

This article deals with English verbs formed through metaphorical conversion, which is studied as a process that involves transition of nouns into verbs. Metaphorical conversion presupposes the preservation of the noun form and simultaneous development of the metaphorical meaning by the verb. The study is carried out on the material of 60 words naming animals in the English language. It has been found that 36 nouns that name animals are transformed into verbs with one or several metaphorical meanings (for example, *badger – to badger, lark – to lark, squirrel – to squirrel, rat – to rat*). The resulting verbs are accurate, imagery and concise lexical units that do not only name action but also describe/characterize it and, as such, are semantically complicated lexical units.

The ability of a verb formed through metaphorical conversion to describe or characterise action is predetermined by the peculiarities of the metaphorical transference that accompanies conversion.

The verbs that describe the physical properties of an action (such as speed, intensity, force) is the result of transference based on the external similarity of objects; in other words, interpretation of the denotation component of the lexical meaning of a word. As opposed to this, verbs that lend moral-ethical characteristics to an action or express the speaker's attitude towards it emerge through transference that is based on the emotional impression (imaginary similarity) and the development of the connotation component of the lexical meaning of the words.

Imaginary likeness leads to the formation of more than a half of all metaphorical meanings of verbs formed through conversion. The conclusion seems logical if one takes into account the high potential of words naming animals to trigger associations which, in turn, is linked to the mythology context, as well as the cultural and historical experience of the language speakers.

When translating metaphorical verbs into Ukrainian it is necessary to consider their complicated semantic structure. The dominant translation model is a verb in English → a verb + an adverb in Ukrainian. Metaphorical verbs embrace properties of several parts of speech; they enrich the language metaphorically and are powerful means of imagery compression.

Key words: metaphorical transference, metaphorical conversion, connotation, interpretation, compression, translation adaptation.

1. Вступ

У центрі уваги статті – семантично ускладнені дієслова, що є продуктом метафоричної конверсії в англійській мові. Під метафоричною конверсією ми розуміємо процес, який передбачає перехід іменника в дієслово, що супроводжується розвитком метафоричного значення у останнього. Слід зазначити, що метафоричне значення може розвиватись як від іменника в його прямому значенні, так і від метафоричного значення іменника. Дослідження процесу метафоричної конверсії проводилось на **матеріалі** слів на позначення тварин в англійській мові. Всього було проаналізовано 60 назв тварин з точки зору їх здатності переходити в дієслово із метафоричним значенням.

Наприклад, слово *ferret* (тхір) на основі подібності дій розвиває в англійській мові друге метафоричне значення – ретельний, старанний пошук чогось, яке, своєю чергою, завдяки конверсії переходить у дієслово *to ferret* (порпатися, шукати всюди; винюхувати, розвідувати, вивідувати секрет) (MacMillan, 2010).

Іменник *lark* (жайворонок) є метафоричним позначенням людини, яка рано встає і почувається бадьорою зранку. На базі прямого і метафоричного значень іменника розвивається метафоричне дієслово *to lark* – поводитися грайливо, пустотливо й отримувати задоволення від цього (MacMillan, 2010).

Метафоричне значення дієслова *to badger* – просити когось щось зробити неодноразово та в набридливій і докучливій формі – розвивається безпосередньо від іменника *badger* (борсук) у його прямому значенні, оскільки метафоричний іменник на базі цього слова відсутній (MacMillan, 2010).

Як відомо, результатом дії метафоричного процесу будь-якого типу є семантично ускладнене слово, тобто слово, яке поєднує в собі інформацію (фактичну й емоційно-коно-

тативну) про, як мінімум, два об'єкти – той, що отримує метафоричне найменування, і той, чие ім'я переноситься на інший об'єкт. Метафоричність завжди супроводжується образністю, яка є суміщенням баченням двох картин. У метафоричному найменуванні поєднано два потоки семантичної інформації, що робить його більш складним і емоційно насиченим, ніж найменування в його прямому значенні.

Метафоричні утворення завжди були викликом для перекладача. Є безліч досліджень з проблем перекладу різних типів метафори – мовної, термінологічної, фразеологічної і т. ін.; ретельно вивчено питання перекладу одиниць, що є типовими для різних стилів і жанрів. Проблеми перекладу метафори, утвореної засобом метафоричної конверсії, окремо не розглядались, як і саме явище переходу іменника в метафоричне дієслово без зміни форми іменника. Це зумовлює **актуальність** цього дослідження і його **мету** – дослідити шляхи адаптації англійських метафоричних дієслів, утворених засобом метафоричної конверсії, в українській мові. **Об'єкт** дослідження – семантично ускладнені дієслова, утворені засобом метафоричної конверсії, **предмет** – адаптація метафоричних дієслів, утворених методом конверсії, українською мовою.

Стаття сконцентрована на вирішенні таких **завдань**:

Дослідити особливості семантики метафоричних дієслів, утворених засобом метафоричної конверсії.

З'ясувати, як семантика дієслів впливає на особливості перекладу.

2. Особливості семантики дієслів, утворених засобом метафоричної конверсії

Дослідження метафоричних конверсійних процесів на базі 60 назв тварин в англійській мові свідчить про потужний метафоричний потенціал слів, що належать до такої групи. Із

60 іменників на позначення тварин 44 назви розвивають свої значення, які переходять у метафоричні іменники, і 36 назв стають метафоричними дієсловами з одним і більше значеннями (всього зафіксовано 55 метафоричних дієслівних значень).

Такий досить легкий перехід іменників у метафоричні дієслова базується на низці чинників.

По-перше, такі іменники називають об'єкти, які можуть виконувати дію. При цьому різноманітність тварин забезпечує різноманітність дій, їх різний характер і відмінності. Потенційна дія, яку часто закладено в дефініції назви тварини, є однією з передумов, що веде до метафоричного переосмислення і, зрештою, до появи метафоричного дієслова.

По-друге, іменники на позначення тварин називають об'єкти, які мають стійкі асоціації як у свідомості носіїв мови, так і в її словарному, насамперед фразеологічному фонді. А, як відомо, саме асоціації та асоціативність людського мислення є одними з найголовніших каталізаторів метафоричного перенесення імені (Black, 1965; Richards, 1965: 90).

Використання іменника як основи для перенесення дає можливість дати детальну характеристику дії, яку означає метафоричне дієслово. Відмінність метафоричного дієслова від дієслова, що використовується в його прямому значенні, полягає в тому, що в його семантиці закладено відповідь водночас на два запитання: «Що робити?» і «Як робити?». Дія може описуватись з точки зору звичайних фізичних параметрів, таких як швидкість, інтенсивність, направленість тощо, а також характеризуватись з точки зору емоційного враження та із залученням моральних критеріїв. Цікаво, що одна тварина може бути джерелом для назв дій обох типів. Наприклад, іменник *worm* (черв'як) переходить у метафоричне дієслово, яке в одному зі своїх значень дає суто фізичну характеристику дії, а в іншому – морально-етичну: *to worm* 1) *move with difficulty by crawling or wriggling* (пересуватись із труднощами, важко; плентатись, згинатись); 2) *obtain information from someone by cunning persistence* (отримати інформацію від когось завдяки хитрощам та упертістю) (MacMillan, 2010).

Тип характеристики дії, яку закладено в семантиці дієслова, залежить від типу метафоричного перенесення, що супроводжує конверсію, а саме: чи відбувається воно на основі зовнішньої подібності, інакше кажучи, переосмислюється денотативний компонент

значення слова, або на основі уявлюваної схожості, емоційного враження або асоціації, тобто переосмислюється конотативний компонент лексичного значення іменника. Наприклад, у метафоричному дієслові *to crab* зафіксовано манеру пересуватися краба, або інакше кажучи, як краб: пересуватися боком (MacMillan, 2010).

Дієслово *to hawk* втілює схожість зі специфічними звуками, які видає яструб: голосно прочистити горло (MacMillan, 2010).

Схожість із зовнішніми характеристиками зафіксовано в метафоричному дієслові *to spider*, яке в англійській мові має значення «створити модель, візерунок, який нагадує павука або його павутиння» (MacMillan, 2010).

Метафора *to rabbit* (багато говорити, базікати, казати щось несуттєве, тривіальне) фіксує емоційне враження людини від кролика та асоціації, які з ним пов'язані. Такі асоціації не відображають реальну картину і не зафіксовані в дефініції, яка зосереджена на зовнішньому описові та способі життя тварини: *rabbit – a gregarious burrowing plant-eating mammal, with long ears, long hind legs, and a short tail* (кролик – стадна, травоядна тварина, ссавець з довгими вухами, довгими задніми ногами та коротким хвостом) (MacMillan, 2010).

Виключно на емоційному враженні базується перенесення імені *hog* (кабан), яке втілюється у метафоричному значенні дієслова *to hog – take or use most or all of (something) in an unfair or selfish way* (брати все або майже все; користуватися всім або майже всім, тобто поводитись егоїстично та несправедливо стосовно інших) (MacMillan, 2010).

З причин, які можуть критися в підсвідомості носіїв мови та в її культурних пластах (міфологічний контекст, культурний і історичний досвід носіїв мови), така тварина, як ласка, також асоціюється з негативними рисами і переходить у метафоричне дієслово зі значенням *to weasel – to achieve something by use of cunning or deceit* (досягти чогось завдяки підступності та обману). Семантика іншого метафоричного значення дієслова *to weasel* здається більш зрозумілою і базується на реальних фактах: *to weasel – to deprive of its meaning using weasel-words* (позбавляти значення за допомогою спеціальних слів) від *weasel-word – a word which destroys the force of a statement, as a weasel ruins an egg by sucking out its content* (різнотлумачення, ухиляння – слова, які позбавляють висловлювання сили,

так само, як ласка руйнує яйце, висмоктуючи його) (The Shorter Oxford, 1973).

Іменник *parrot* (папуга) переходить у дієслово *to parrot – to repeat (words) mechanically like a parrot; to iterate to weariness; to repeat or imitate without understanding or sense* (The Shorter Oxford, 1973) (повторювати механічно, як папуга, не розуміючи сенсу; стомлювати, виснажувати повторюваннями). Таке значення теж базується на сприйнятті цієї тварини людиною і не пов'язане з об'єктивними характеристиками.

Спектр негативних емоцій та характеристик, які пов'язані з різними тваринами, – доволі широкий. Так, згідно з дефініціями дієслів у їх метафоричних значеннях, тварини в свідомості носіїв англійської мови асоціюються з такими якостями, які, своєю чергою, викликають негативні емоції та негативне ставлення (роздратування, зневагу, презирство, огиду, страх тощо): борсук – надокучливість, бугай – жорстокість, ведмідь – загрозна, неконтрольована поведінка, вовк – жадібність, ворона – самовпевненість, кінь – пустотливість, корова – боягузтво, лякливо, кролик – легковажність, курка – боягузтво, ласка – хитрість, підступність, лебідь – безвідповідальність, лисиця – хитрість, мавпа – дурість, нерозумність, папуга – відсутність власної думки, поросся – жадібність, риба – холодність, відстороненість, собака – надокучливість, свиня – егоїзм, щука – безвідповідальність, підступність, щур – зрадництво.

3. Передача значень англійських метафоричних дієслів під час перекладу українською

Семантична інформація, яка переходить у дієслово від іменника, значно поглиблює й уточнює його значення. У наступній таблиці підсумовані додаткові семи, що втілено в метафоричному значенні дієслів залежно від типу метафоричного перенесення. Такі семи описують дію і таким чином виконують функцію прийменника, який інкорпоровано в дієслово. Таблиця яскраво демонструє значну перевагу випадків, коли додаткові семи саме характеризують дію з точки зору ставлення до неї мовця.

Вивчення додаткових сем у значенні дієслів дає можливість виділити 3 основні групи дієслів, в яких дія характеризується: 1) з точки зору її інтенсивності (тобто акцентуються такі параметри, як швидкість, тривалість, потужність) та загальної фізичної манери її виконання; 2) з точки зору емоцій, які вона викликає у спостерігача; 3) з точки

зору емоцій, які переживає той, хто виконує дію.

Наприклад, *to bull* (від *bull* – бик) означає «штовхнути, пересунути щось, когось сильно, шалено, нестямно або навіть жорстко, із застосуванням сили, насильства. У метафорі *to swan* (від *swan* – лебідь) зафіксовано відношення спостерігача до дії, що виконується: переїжджати з місця на місце в несерйозній, недбалій, безвідповідальній та показній манері. Така велика кількість негативних характеристик у дефініції цього метафоричного дієслова не залишає сумнівів щодо відношення до того, хто виконує дію, яка цим дієсловом описується. Метафоричне дієслово *to squirrel* (від *squirrel* – білка), навпаки, фіксує емоції, ставлення до дії того, хто її виконує: «пересуватися в такій манері, яка свідчить про невгамовність, нетерплячість та цікавість» (MacMillan, 2010).

Під час перекладу слід враховувати ускладнену семантичну структуру метафоричних дієслів, що утворено способом конверсії. Здебільшого не досить використання одного лише українського дієслова для того, щоб передати значення, яке закладено в семантичній структурі англійського слова. Домінуюча модель під час перекладу з англійської мови українською – англійське дієслово → українські іменник + прислівник. Наприклад: англ. *to crow* (від *crow* – ворона) – укр. кричати радісно; радіти голосно, шумно (MacMillan, 2010).

Дієслова, що утворені завдяки метафоричному перенесенню на основі уявлюваної подібності або емоційного враження, є ще більш складними для перекладу, оскільки виражають оцінку або ставлення до дії, а це потребує додаткових лексичних одиниць для передачі значення.

Об'єднуючи в собі властивості декількох частин мови, англійські метафоричні дієслова виступають засобом образної мовної компресії. Звичайно, в українській мові можна знайти дієслова, які називають дію, і прислівники, які її уточнюють, але структурні особливості української мови майже унеможливають повні структуро-семантичні відповідники для групи слів, яка розглядається, тобто дієслова, які б водночас називали дію, характеризували її і представляли б її в образній формі. Найбільш загальна причина цього криється в більшій метафоричності англійської мови, що, своєю чергою, зумовлюється багатьма чинниками лінгвістичного та позалінгвістичного характеру.

Таблиця 1

**Додаткові семи в значенні метафоричного дієслова,
утвореного засобом метафоричної конверсії**

	Іменник на позначення тварини	Додаткові семи в значенні метафоричного дієслова залежно від типу метафоричного перенесення	
		Метафоричне перенесення, що базується на розвитку денотативного компонента значення іменника	Метафоричне перенесення, що базується на розвитку конотативного компонента значення іменника
1	Білка – squirrel	швидкість	невгамовність, нетерплячість
2	Борсук – badger	–	надокучливість
3	Бугай, бик – bull	–	жорстокість, сила
4	Ведмідь – bear	великий розмір	загроза, небезпека
5	Вовк – wolf	–	жадібність
6	Ворона – crow	голосність	самовпевненість
7	Гуска – goose	–	заохочування
8	Жайворонок – lark	–	легковажність, пустотливість
9	Заєць – hare	швидкість	полохливість, боягузтво
10	Землерийка – shrew	–	роздратування, злісність, зловредність
11	Змія – snake	форма, тип рухів	–
12	Качка – duck	тип рухів	ухильність, уникливість
13	Кінь – horse	–	легковажність, пустотливість
14	Кіт – cat	–	похитливість
15	Корова – cow	–	боягузтво, лякливість
16	Краб – crab	тип рухів	–
17	Кролик – rabbit	швидкість	легковажність, надокучливість
18	Курка – chicken	–	полохливість, боягузтво
19	Ласка – weasel	–	уникливість, підступність, хитрість
21	Лебідь – swan	–	самовпевненість, пихатість, безвідповідальність
22	Лисиця – fox	–	хитрість, підступність
23	Мавпа – monkey	–	пустотливість, безвідповідальність
24	Миша – mouse	форма	–
25	Павук – spider	форма, тип рухів	–
26	Папуга – parrot	голосність	нерозумність
27	Порося – pig	–	жадібність, неохайність
28	Равлик – snail	швидкість	–
29	Риба – fish	–	підступність, обережність
30	Собака – dog	–	надокучливість, настирливість
31	Свиня (кабан) – hog	–	жадібність, егоїзм
32	Тхір – ferret	–	наполегливість, підступність
33	Черв'як – worm	манера пересуватись	хитрість, упертість
34	Щука – pike	–	підступність, зрадливість
35	Щур – rat	–	зрадливість
36	Яструб – hawk	голосність	–
	36	14	28

4. Висновки

Вивчення англійських метафоричних дієслів, які утворено засобом метафоричної конверсії від іменників на позначення тварин, дає змогу дійти таких висновків:

Іменники на позначення тварин активно використовуються в англійській мові як основа для розвитку дієслівного метафорич-

ного значення. Із 60 іменників, що називають тварин, 36 перейшли в дієслова із 55 метафоричними значеннями. Утворені дієслова є семантично ускладненими лексичними одиницями, оскільки одночасно і називають дію, і характеризують її. Такий процес характеризується образністю, що є результатом метафоричних процесів, які супроводжують

конверсію. Це ще більше ускладнює семантику метафоричних дієслів і робить їх унікальними мовними одиницями, складними для перекладу за допомогою ресурсів мов іншого структурного типу, які представляє в цьому разі українська мова.

Значення дієслова, утвореного засобом метафоричної конверсії, залежить від типу метафоричного перенесення. Перенесення, що базується на зовнішній подібності, призводить до появи дієслів, у значенні яких зафіксовано фізичні властивості дії, яку вони називають. Перенесення, поштовхом для якого є емоційне враження або уявлювана подібність, є засобом утворення дієслів, що дають емоційно-етичну характеристику дії і виражають ставлення мовця до неї. Метафоричні дієслова обох типів не мають повних структурних і семантичних відповідників в українській мові і потребують додаткових пояснень, функції яких під час перекладу виконують прислівники. Домінуюча перекладацька модель – англ. дієслово → укр. дієслово у поєднанні з прислівником. Дієслова,

які утворено на основі уявлюваної подібності, можуть потребувати вживання додаткових лексичних одиниць, оскільки виражають оцінку і мають більш складну семантику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Black M. Models and metaphors. Studies in language and philisophy. Ithaca. New York, 1965. P. 39–41.
2. Richards I.A. The Philosophy of Rhetoric. New York, 1965. 284 p.
3. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners. Second Edition. 2010. 1748 p.
4. Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles. Third Edition. Volume II. Oxford : Clarendon Press, 1973. 2672 p.

REFERENCES:

1. Black, M. (1965). Models and metaphors. *Studies in language and philisophy. Ithaca*. New York, P. 39–41.
2. Richards, I.A. (1965). The Philosophy of Rhetoric. New York, 284 p.
3. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners (2010). Second Edition. 1748 p.
4. Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles (1973). Third Edition. Volume II. Oxford : Clarendon Press, 2672 p.

*Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019*